היום נלמד בעזרת ה':

ערכין דף י

משנה: אין פוחתין מעשרים ואחת תקיעות במקדש, ולא מוסיפין על ארבעים ושמנה: בבית המקדש היו תוקעים בחצוצרות בזמנים שונים. בכל פעם שתוקעים עושים סדרה של שלוש תקיעות המורכבת מ'תקיעה תרועה תקיעה'. המשנה מחשבת את מספר התקיעות (הכולל) שבכל ימות השנה. ביום רגיל היו לפחות 21 תקיעות, ובערב שבת חול המועד סוכות היו תוקעים את המספר הרב ביותר של תקיעות (48).

[החישוב: בכל יום היו תוקעים בשעת פתיחת דלתות העזרה. וכן בזמן הקרבת קרבן תמיד של שחר ושל בין הערביים. ובימים טובים בזמן הקרבת קרבן מוסף. את השיר שהיו אומרים על הקרבן, היו מחלקים לשלוש קטעים, ובסיום כל קטע היו תוקעים (תקיעה תרועה תקיעה). נמצא, שביום רגיל היו תוקעים 21 תקיעות: 3 לפתיחת שערים + 9 לתמיד של שחר + 9 לתמיד של בין הערביים.

ואילו בערב שבת שבתוך חג סוכות היו תוקעים 48 תקיעות. 3 לשערים + 18 לשני התמידים + 9 למוסף + 9 לניסוך המים + 3 לזקיפת הערבות. + 6 להפריש את העם ממלאכה].

אין פוחתין משני נבלים, ולא מוסיפין על ששה: בזמן הקרבת קרבן תמיד או מוסף, היו הלויים משוררים פרק תהילים ומנגנים בכלי נגינה. הניגון היה לפחות בשני נבלים על ידי שני לויים, ולכל היותר שישה נבלים (אבל לא יותר, כי אז תתבטל נעימת הנגינה (תפא"י)).

אין פוחתין משני חלילין, ולא מוסיפין על שנים עשר: בימים מיוחדים היו הלויים אומרים את ההלל בשעת הקרבת קרבן תמיד, ולכבודו היו מוסיפים חלילים.

ובשנים עשר יום בשנה החליל מכה לפני המזבח: המשנה מפרטת את הימים המיוחדים הללו שבהם היו מנגנים בחליל. הניגול בחליל נקרא 'הכאה' כי בשעת הנגינה האצבעות מכות בנקבים של החליל.

בשחיטת פסח ראשון: בערב פסח בזמן שחיטת הפסח בעזרה היו קוראים את ההלל ומנגנים.

ולא היה מכה באבוב של נחשת וכו': ניגנו דוקא באבוב עשוי מעץ ולא מנחושת, כי אבוב מעץ קולו ערב.

ולא היה מחלק: לא היה מסיים את המנגינה עם כמה חלילים ביחד, אלא חליל יחיד היה מאריך אחרי כולם ומסיים את המנגינה. מפני שכך היא מסתיימת יפה.

ועבדי כהנים היו: נחלקו התנאים מי היו המנגנים בחלילים. לדעת ר"מ עבדים של כהנים. לדעת רבי יוסי ישראלים מיוחסים (שלא התערב בהם משך הדורות ממזר או עבד כנעני). כגון משפחת בית פגרים ובית ציפרא מישוב 'עמאום', שהכהנים היו מתחתנים עם בנותיהן כי הם היו מיוחסים. לדעת רבי חנינא בן אנטיגנוס לויים.

גמרא: מתניתין דלא כרבי יהודה: משנתנו חולקת על רבי יהודה במספר התקיעות שהיו תוקעים במקדש. כי רבי יהודה אמר 'הפוחת לא יפחות משבע, והמוסיף לא יוסיף על שש עשרה'.

במאי קמיפלגי? רבי יהודה סבר 'תקיעה תרועה ותקיעה' חדא היא, ורבנן סברי תקיעה לחוד ותרועה לחוד ותקיעה לחוד: רבי יהודה סופר כל סדר של תקיעות (המורכב מתקיעה תרועה תקיעה) כפעם אחת בלבד. ואילו רבנן סופרים אותם כשלוש תקיעות נפרדות. (אבל אין מחלוקת כמה תקיעות תקעו באמת).

מאי טעמא דר' יהודה? וכו': נאמר "**ותקעתם תרועה**" ונאמר "**תרועה יתקעו**" דהיינו הפסוק קורא לתקיעה תרועה ולתרועה תקיעה. מכאן שתקיעה תרועה ותקיעה נחשבים כאחת.

ורבנן – ההוא לפשוטה לפניה ופשוטה לאחריה הוא דאתא: רבנן טוענים שהפסוק בא ללמד על סדר התקיעות, שכל תרועה צריכה תקיעה לפניה ותקיעה לאחריה. כי מצד אחד כתוב תקיעה לפני תרועה ("ותקעתם תרועה"), ומצד שני

כתוב תקיעה אחרי תרועה ("תרועה יתקעו"). ולכן תמיד עושים תקיעה תרועה ותקיעה.

ורבנן מאי טעמא? מה המקור שלהם לספור אותם בנפרד? תשובה – נאמר "**ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו**". אם תקיעה תרועה ותקיעה נחשבים כיחידה אחת, איך יתכן שהקב"ה יגיד לנו לעשות רק חצי מצוה?

ורבי יהודה – סימנא בעלמא הוא: אבל רבי יהודה משיב על כך, תקיעה זו היתה רק לסימן שמשה רוצה לדבר עם הקהל, אך אינה תקיעה של מצוה. [רבנן לעומת זאת טוענים שאמנם זו תקיעה של סימן, אך התורה ציותה לעשות את התקיעה הזו דוקא לסימן, ולכן אפשר ללמוד ממנה. (סוכה נג')].

כמאן אזלא הא דאמר רב כהנא 'אין בין תקיעה לתרועה ולא כלום'? כמאן? כרבי יהודה: רב כהנא אמר שלא עושים הפסק בין תקיעה לתרועה (אלא כדי נשימה בלבד (רש"י סוכה נג')). דברים אלו מתאימים רק לשיטת רבי יהודה הסובר שהתקיעה והתרועה הם יחידה אחת. כי לדעת רבנן שהם יחידות נפרדות, אין סיבה שלא להפסיק ביניהם.

קושיא: **פשיטא!** תירוץ: **מהו דתימא אפילו כרבנן אתיא, ולאפוקי מדרבי יוחנן דאמר שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא. קמ"ל:** בראש השנה מעיקר הדין צריכים לשמוע תשע תקיעות בלבד, שלוש למלכויות שלוש לזכרונות ושלוש לשופרות. (אמנם בגלל שיש לנו ספק מהי 'תרועה' אנו תוקעים 30 תקיעות). לדעת רבי יוחנן אם שמע בכל שעה תקיעה אחת יצא.

היה מקום לומר שדברי רב כהנא 'אין בין תקיעה לתרועה ולא כלום' מתאימים גם לדעת רבנן, והכוונה היא שלא לעשות הפסק גדול בין התקיעות שלא כדעת רבי יוחנן, קמ"ל שדברי רב כהנא אינם כרבנן. קושיא: **ואימא הכי נמי?** מדוע באמת לא? תירוץ: **אם כן מאי ולא כלום?** כי אם כן מדוע צריך להקפיד שלא תהיה כלל הפסקה? אלא כי הוא סובר כרבי יהודה שתקיעה תרועה תקיעה הם יחידה אחת ולכן אסור להפסיק ביניהם כלל.

*

למדנו במשנה – שנים עשר יום בשנה מכה בחליל וכו':

שאלה: **מאי שנא הני? הואיל ויחיד גומר בהן את ההלל:** מדוע דוקא בשנים עשר ימים אלו ניגנו בחליל? תשובה – בגלל שבימים אלו יחיד חייב לומר את כל ההלל (בלי לדלג בהלל, כמו בר"ח או חול המועד פסח). ולכן גם בבית המקדש היו אומרים את ההלל על הקרבן, ולכבוד ההלל היו מנגנים בחליל (חידושי הגרי"ז).

דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק, שמונה עשר ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל – שמונה ימי החג (= סוכות)**, ושמונה ימי חנוכה, ויום טוב הראשון של פסח, ויום טוב של עצרת.**

ובגולה: ובחו"ל שעושים יו"ט שני של גלויות, יש עשרים ואחד ימים.

שאלה: **מאי שנא בחג דאמרינן כל יומא ומאי שנא בפסח דלא אמרינן כל יומא?** מדוע בחג סוכות אומרים הלל בכל יום, ואילו בפסח לא אומרים מלבד ביום הראשון? (כי אמירת הלל בדילוג בשאר ימי הפסח היא רק מנהג). תשובה: **דחג חלוקין בקרבנותיהן, דפסח אין חלוקין בקרבנותיהן:** קרבנות מוסף של חג הסוכות שונים זה מזה בכל יום ויום, אבל בפסח מקריבים בכל שאר הימים את אותו קרבן למוסף.

שאלה: **שבת דחלוקה בקרבנותיה לימא:** אם כן בשבת שיש בה קרבן שונה משאר ימים, היה עלינו לומר הלל. תשובה: **לא איקרי מועד:** ורק יום שנקרא בתורה 'מועד' יש בו הלל.

שאלה: **ראש חודש דאיקרי 'מועד' לימא!** תשובה: **לא איקדיש בעשיית מלאכה:** רק יום שהתקדש באיסור עשיית מלאכה, יש בו הלל. ככתוב "**השיר יהיה לכם כליל התקדש חג**" מכאן לומדים שרק לילה המקודש לחג באיסור מלאכה, יש ביום ההוא שירת הלל, אבל לילה שאין מקודש לחג אין בו הלל. ולכן ר"ח שאין בו איסור מלאכה אין בו הלל.

שאלה: **ראש השנה ויום הכיפורים, דאיקרו מועד ואיקדוש בעשיית מלאכה לימא!** תשובה: **משום דר' אבהו. דאמר רבי אבהו – אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה 'רבש"ע מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בר"ה וביום הכפורים'? אמר להן 'אפשר מלך יושב על כסא הדין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו, וישראל אומרים שירה לפני'?!**

שאלה: **והא חנוכה דלא הכי ולא הכי וקאמר:** בחנוכה אין איסור מלאכה והיא לא נקראת 'מועד', ובכל אופן אומרים הלל! תשובה: **משום ניסא:** בגלל הנס שקרה בה.

שאלה: **פורים דאיכא ניסא לימא!** אם כן מדוע בפורים לא אומרים הלל?

הגמרא מביאה בזה כמה ביאורים:

אמר רבי יצחק – לפי שאין אומרים שירה על נס שבחוצה לארץ.

קושיא: **מתקיף לה רב נחמן בר יצחק – והרי יציאת מצרים דנס שבחוצה לארץ הוא ואמרינן הלל!** תירוץ: **כדתניא עד שלא נכנסו ישראל לארץ הוכשרו כל הארצות לומר שירה, משנכנסו לארץ לא הוכשרו כל ארצות לומר שירה:** כלומר לא הוכשרו שאר הארצות לענין זה, שאם קרה בהם נס יאמרו עליו שירה.

רב נחמן אמר: קריאת המגילה נחשבת כמו אמירת הלל על הנס שארע לנו.

רבא אמר: אמנם בגאולת מצרים אנחנו יכולים לומר "הללו עבדי ה'" כי נגאלנו ונעשינו עבדי ה' ולא עבדי פרעה. אבל האם בנס פורים אנחנו יכולים לומר "הללו עבדי ה'"? וכי האם אנחנו עבדי ה' ולא עבדי אחשורוש? הרי עדיין אנו עבדי אחשורוש!

קושיא: **ולרב נחמן דאמר 'קרייתה זו היא הלילא', התניא 'משנכנסו לארץ לא הוכשרו כל ארצות לומר שירה'?** ואם כן מדוע בכלל צריך לומר הלל על פורים? תירוץ: **כיון שגלו, חזרו להיתירן הראשון:** כאשר עם ישראל גלה מארצו, חזרו כל הארצות למצב הראשון, שאם קרה בהם נס אומרים עליו שירה.

*

למדנו במשנה – לא היה מכה באבוב של נחושת וכו':

קושיא: **פתח בחליל ומסיים באבוב!** בתחילה המשנה מדברת על חליל, ואחר כך היא עוברת לאבוב! תירוץ: **אמר רב פפא – היינו חליל היינו אבוב. ואמאי קרי ליה? 'חליל' דחלי קליה:** ־ קולו מתוק.

תנו רבנן: האבוב שהיה במקדש, היה קלוף, והדופן שלו דקה, והיה עשוי מקנה. ומימות משה היה. ציוה המלך לצפות אותו בזהב, ומאז לא היה קולו ערב. הורידו את ציפויו, וחזר קולו להיות ערב כמות שהיה.

צלצל היה במקדש: ־ סוג של כלי נגינה, של נחושת היה, והיה קולו ערב. ונפגם. ושלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים ותיקנוהו, ולא היה קולו ערב. נטלו את תיקונו, והיה קולו ערב כמות שהיה.

מכתשת היתה במקדש: שהיו כותשים בה את הסממנים בשביל הקטורת. היא היתה עשויה מנחושת, והיה קולה צלול, ולכן היא נתנה ריח טוב בבשמים. בגלל שהקול מועיל לבשמים (ולכן הכותש את הבשמים היה אומר 'היטב הדק, הדק היטב'). נהיה בה פגם, ותקנו אותה. ובגלל כך לא היה נשמע בה קול צלול כבתחילה, וכתוצאה מכך היא לא נתנה ריח טוב בבשמים באותה רמה כמו מקודם. וכשהסירו את התיקון היא חזרה למצב הקודם.

אלו שני כלים: הצלצל והמכתשת היו שני כלים עשויים מנחושת שנשארו ממקדש ראשון, ונתפגמו, ולא היה להם תקנה. ועל כלים העשויים מנחושת כזו, אמר דוד המלך שני פסוקים. בספר מלכים נאמר "**נחושת מְמוֹרָט**" דהיינו נחושת דק שיכולים לקפל אותו, ובספר דברי הימים נאמר "**נחושת מַרוּק**" דהיינו מבריק.

ועליהם הוא אומר: ועל כלים כאלו נאמר "**וּכְלֵי נְחֹשֶׁת מְצֻהָב טוֹבָה, שְׁנֵיִם, חֲמוּדֹת כַּזָּהָב**". ובביאור הפסוק נחלקו רב ושמואל. אחד אמר – כל אחד ואחד מהכלים העשוים מהנחושת הזו, שקול כמו שני כלים מזהב! ואחד אמר – שני כלים מהנחושת הזו שקולים ככלי אחד של זהב.

תני רב יוסף 'שניהם שקולין כאחד של זהב': הברייתא אומרת כדעה הזו.

תניא. ר' נתן אומר: הצלצל והמכתשת היו כפולים (היו מהם שניים, אמנם השתמשו רק באחד מהם). כי נאמר בפסוק שם "שנַים", ויש לדרוש את הפסוק "שנִיים".

תני רשב"ג: פתח נביעת מעיין השילוח היה מוציא מים בגודל של מטבע 'איסר'. ציוה המלך והרחיבו את הפתח כדי שיתרבו מימיו, אך זה גרם להיפך שנתמעטו

המים של המעיין. חזרו ומיעטו את הפתח, וחזר המעיין והיה מקלח מים כבתחילה. לקיים מה שנאמר "**אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל גיבור בגבורתו**".

*

מאמר נוסף בשם רשב"ג:

וכן היה רבן שמעון בן גמליאל אומר: לא השתמשו בכלי 'הרדולים' לנגינה במקדש. ומה זה 'הרדולים? ביאר אביי 'טבלא גורגדנא' = פעמון (זוג ועינבל). [ותוס' פירשו עוגב]. והטעם, מפני שקולו עב והוא מערבב את הנעימה.

*

אמר רבא בר שילא אמר רב מתנה אמר שמואל: בבית המקדש היה כלי נגינה בצורת 'מגריפה' שהיו בה עשרה נקבים, בכל נקב היה יוצא קנה, ובכל קנה היו עשרה נקבים, כל נקב היה מוציא מין של זמר. נמצא שכולה היתה מוציאה מאה מיני זמר. [פירשנו ע"פ תוס' שהיה זה כלי מיוחד רק לנגינה. אבל רש"י פירש שזו היתה מגריפה להוצאת הדשן].

במתניתא תנא: בברייתא כתוב שהמגריפה היתה ברוחב אמה, ובגובה אמה, וידית יוצאת ממנה, ועשרה נקבים היו בידית, ובכל נקב היה קנה, וכל קנה היה מוציא מאה מיני זמר. נמצא שכולה מוציאה אלף מיני זמר!

אמר רב נחמן בר יצחק, וסימניך מתניתא גוזמא: הסימן לדעת מה אמר רבא ומה אמרה הברייתא, שדרך הברייתא לפעמים להגזים בדבריה. (וגם כאן היא דברה בגוזמא (מפרשים)).